

LAUSUNTO 20.05.2016

Suomen tietokirjailijat ry

Mariankatu 5, 3. krs

00170 Helsinki

09 4542 2531

toimisto@suomentietokirjailijat.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

copyright@minedu.fi

kirjaamo@stm.fi

Asia

Lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle: Euroopan komission kysely kustantajien roolista tekijänoikeuden arvoketjussa sekä ”panorama-poikkeuksesta”

Yleistä

Suomen tietokirjailijat ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Suomen tietokirjailijat ry edistää suomalaista tietokirjallisuutta, valvoo tietokirjailijoiden tekijänoikeudellisia ja taloudellisia etuja, tukee tietoteosten kirjoittajia sekä edistää jäsentensä ammattitaitoa ja -etiikkaa. Suomen tietokirjailijat ry on Suomen suurin kirjailijajärjestö, joka edustaa yli 3100 tieto- ja opikirjailijaa.

Kirjallisuusalalla kustantajien rooli tekijänoikeuden arvoketjussa on perinteisesti erittäin tärkeä. Pidämme myös tärkeänä, että Euroopan komissio pyrkii vahvistamaan digitaalista sisämarkkinaa tavalla, joka vahvistaa työn tekemisen edellytyksiä myös luovan alan tekijöille. Toinen asia kuitenkin on, että kustantajan lakimääräisten oikeuksien laajentumiseen on suhtauduttava erittäin kriittisesti riippumatta siitä, mikä tällaisen oikeuden laajuus lopulta on, seuraavista syistä:

- Riippumatta oikeuden laajuudesta (lehtikustanteet vs. kaikenlaiset kirjalliset teokset), lähioikeus olisi *tarpeeton*. Jo nykyisessä oikeustilassa kustantaja saa kustannussopimuksella itselleen sellaisen aseman, jolla se voi esimerkiksi puuttua oikeudenloukkauksiin ja lisensoida teoksen käyttöä. Digitaalisen asiakirjahallinnan aikakaudella suurienkin sopimus- ja oikeusmassojen hallinta on myös suhteellisen helppoa.

- Toisaalta lähioikeus olisi hyvin todennäköisesti *haitallinen* tekijänoikeuksien toteutumisen kannalta. Oikeus olisi omiaan aiheuttamaan ongelmia kustannussopimussuhteissa ja vaikeuttaisi tekijän mahdollisuuksia hyödyntää teoksiaan. Teosten hyödyntämismahdollisuuksien säilyminen on erityisen tärkeää tietokirjailijoille, joiden teokset usein perustuvat heidän asiantuntemukseensa, ja joilla on korostunut tarve hyödyntää tätä asiantuntemustaan monipuolisesti. Tekijöiden roolia tekijänoikeuden arvoketjussa ei tule entisestään heikentää kustantajien hyväksi. Kustannussopimussuhteessa kustantaja on lähes aina tekijää selvästi vahvemmassa asemassa.
- Kolmanneksi, oikeus olisi suurella todennäköisyydellä *tehoton*. Eurooppalaiset lainsäädäntöesimerkit osoittavat, että lehtikustanteiden alalla kokeilut ovat epäonnistuneet ns. Google-veron osalta, ja on todennäköistä, ettei EU:n laajuinenkaan lähioikeus edesauttaisi Googlen ja sen kaltaisten toimijoiden toiminnan saattamista lisensoinnin piiriin.

Jätämme vastaamatta panorama-poikkeusta koskevaan osaan kyselyä, sillä asia ei koske tietokirjailijoita eikä oppikirjailijoita.

Kustantajien ongelmat teosten lisensoinnissa (kysymys 2)

Kustantaja saa tyypillisesti kustannussopimuksella yksinoikeuden kirjalliseen teokseen ja on näin oikeutettu sopimuksen käsittämässä laajuudessa kopioimaan teosta ja saattamaan sitä yleisön saataviin. Estettä ei jatkossakaan ole sille, että kustantaja ja tekijä nykyiseen tapaan sopivat teoksen hyödyntämisestä. Niinpä kustantajan lähioikeus, joka mahdollistaisi lisensoimisen ilman tekijän lupaa, on tarpeeton.

Kustantajien tarve saada lähioikeus näyttää kansainvälisesti kytkeytyvän vahvasti siihen, että lehtikustantajat ovat halunneet itsenäisen oikeuden puuttua julkaisemiensa teosten käyttöön Internetin aineistopalveluissa, etenkin ” uutisten koontipalveluissa” (news aggregation) kuten Google News. Saksassa ja Espanjassa on lehtitalojen esityksestä säädetty lehtikustantajien lähioikeudesta. Molempien maiden osalta ratkaisu on epäonnistunut raskaasti – ratkaisut ovat aiheuttaneet selvää haittaa muun muassa pienille kustantajille.

Vaikka lehtikustanteisiin ulotettava lähioikeus laajennettaisiin Euroopan laajuiseksi, olisi hyvin epävarmaa, olisiko tällä vaikutusta Internetin aineistopalveluiden sopimishalukkuuteen. Sen sijaan lakiin sisällytetty lähioikeus rajoittaisi osapuolten sopimusvapautta.

Kustantajien ongelmat niille luovutettujen oikeuksien täytäntöönpanossa (kysymys 3)

Kustantajilla ei näkemysemme mukaan ole niille luovutettujen oikeuksien täytäntöönpanoon liittyviä todellisia ongelmia. Kustantajilla on puhevalta loukkaustapauksissa sopimuksella saamansa yksinoikeuden laajuudessa. Silloinkin kun kustantajalla ei ole yksinoikeutta teokseen, voidaan puhevallan käytöstä sopia. Kustantajat eivät ole epäröineet käyttää tätä puhevaltaansa tilanteissa, joissa jokin taho on luvatta käyttänyt kustantajalle kustannussopimuksella luovutettuja oikeuksia. Tämä on ollut myös tekijän etu.

Lähioikeus ei ole sikälikään perusteltu, että kirja-alan kustantajien rooli lopullisen teoksen muodostumisessa eroaa huomattavasti esim. ääni- ja elokuvatuottajien roolista. Kirjankustantaja tyypillisesti hankkii oikeuksia vain yhdeltä tai korkeintaan muutamalta oikeudenhaltijalta yhtä teosta varten.

EU-oikeudellisen kustantajan lähioikeuden vaikutus kustantajiin (kysymys 4)

Kustantajan lähioikeus käsitteenä jättää hyvin epäselväksi, mitä oikeus pitää sisällään. Riippuen EU:n lainsäätäjän ratkaisusta, oikeus voisi olla mitä vain hyvin suppean tai hyvin laajan väliltä.

Käytäntö osoittaa, että suppeakin, vain lehtikustantajille säädetty lähioikeus on osoittautunut huonoksi ratkaisuksi. Suppeasta mallista esimerkkinä on Saksassa ja Espanjassa lähivuosina voimaan tullut lehtikustantajien oikeus, jonka nojalla lehdistön julkaisut Internetissä ovat kokonaisuudessaan tällaisen oikeuden alaisia. Säännöksen taustalla on ollut espanjalaisten ja saksalaisten kustantajien pyrkimys saada Google maksamaan lisenssimaksua uutisten käytöstä Google News -palvelussaan. Uusi sääntely havaittiin kuitenkin nopeasti tehottomaksi molemmissa maissa.

Vaikutus Espanjassa oli se, että etenkin pienten kustantajien näkökulmasta äärimmäisen tärkeä mainostaja, Google News poistui kokonaan Espanjan markkinoilta, kun lähioikeus säädettiin ja Google Newsin olisi tullut hankkia kustantajalta lisenssi uutiskäyttöään varten. Tämän seurauksena kustantajat sittemmin ovat vaatineet, että Google Newsin tulisi toimia Espanjan markkinoilla, mutta sitä ei ainakaan toistaiseksi ole siihen voitu velvoittaa.

Saksassa säädetty lähioikeus johti järjestelmään, jossa kustantajien on ilmoitettava halukkuudestaan saada omat artikkelinsa osaksi Google News -palvelua. Huomionarvoista on, että moni suurikin kustantaja on ilmoittanut haluavansa, että heidän aineistonsa sisällytetään palveluun, vaikka eivät saa korvausta käytöstä. Lähioikeus on toisin sanoen johtanut siihen, että sen säättäminen vaati valtavasti resursseja, mutta lopputulos on itse asiassa sama kuin lähtötilanne.

Google on valtava ja monialainen toimija, joka ei tiettävästi saa Google News -palvelustaan tuloja. Onkin esitetty, että Euroopan laajuisenakaan kustantajan lähioikeus ei saisi Googlea taipumaan lisenssineuvotteluihin. Niinpä sääntelyn toimivuuteen tulee suhtautua hyvin skeptisesti, ja on huomioitava, että se toisi potentiaalisesti merkittäviä ongelmia tekijä-kustantaja -oikeussuhteisiin. Ongelmista tarkemmin jäljempänä (kysymykset 5-6).

Lisäksi kuten edellä on esitetty, kustantajat jo nykyisellään saavat kaikki tarvitsemansa oikeudet kustannussopimuksella, joten lähioikeuden säättäminen ei toisi kustantajille lisäarvoa vaan päinvastoin merkitsisi sopimusvapauden rajoitusta. Kustantajat eivät ole esittäneet merkittävää näyttöä todellisista ongelmista liittyen nykyiseen, sopimiseen perustuvaan käytäntöön.

Kustantajan lähioikeuden vaikutus tekijöihin (kysymykset 5-6)

Kustantajan lähioikeus olisi omiaan aiheuttamaan oikeudellista epävarmuutta tekijöiden asemaan. Se toisi oman kerroksensa tällä hetkellä toimintakykyisen (joskaan ei aina *tekijöiden*

näkökulmasta reilun) sopimuskäytännön päälle, ja aiheuttaisi mitä luultavimmin useita ongelmia niin lähioikeuden määrittelyn kuin sen oikeusvaikutustenkin osalta.

Esimerkkejä mahdollisista ongelmista koskien seikkoja, jotka ovat periaatteellisesti erittäin tärkeitä tekijöiden kannalta ja joiden tulisi pysyä sopimusvapauden piirissä:

- Mitä tapahtuu tekijänoikeudelle, kun kustannusoikeudet palautuvat tekijälle? Estyykö teoksen käyttö perusteettomasti? Lähioikeus olisi omiaan kaventamaan tekijöiden (ja osittain myös kustantajien) sopimusvapautta ja tekijän oikeutta teokseensa.
- Voiko lähioikeus suoraan tai tulkinnan kautta rajoittaa tekijän oikeutta päättää teoksensa jälkikäytöstä, kuten esimerkiksi käännösoikeuksista tai digitaalisesta kopioinnista?
- Lähioikeus olisi omiaan rapauttamaan heikomman osapuolen suojaksi pitkän ajan kuluessa kehittyneitä mekanismeja, kuten suppean tulkinnan periaatteen.
- Tekijät kärsisivät myös siitä, että kustantajien olisi oltava varovaisia kustantaessaan kirjailijan uutta painosta teoksesta tai toista teosta samasta aiheesta, kun kustantajat saattaisivat pelätä, että aiemman kustantajan lähioikeus ulottuu heihin. Tämä koskee etenkin tietokirjailijoita, jotka työskentelevät usein oman alansa asiantuntijoina ja siksi saattavat kirjoittaa monia teoksia samoista aiheista.
- Lähioikeus aiheuttaisi epäselvyyttä myös sen osalta, mille tahoille lähioikeus syntyisi. On epäselvää, voitaisiinko oikeuden myötä kustantajaksi määritellä myös esimerkiksi työnantaja tai vaikkapa tutkimuslaitos, joka voi haalia oikeudet teoksiin itselleen ja estää esimerkiksi avoimen lisensoinnin tai muun tekijän ammattitaidon kannalta tärkeän teoksen käytön.

Kustantajan lähioikeuden vaikutus muihin oikeudenhaltijoihin kustannusalalla (kysymykset 7-8)

Sanotut haittavaikutukset, jotka tekijöihin voivat kohdistua, voisivat kohdistua myös tekijöiden perillisiin tekijän kuoltua.

Vaikutus tutkijoihin ja tutkimuslaitoksiin (kysymykset 9-10)

Viitaamme vastauksessa kysymyksiin 5-6 esitettyyn oikeudelliseen epävarmuuteen etenkin sen osalta, voitaisiinko tutkimuslaitos katsoa ”kustantajaksi”? Lisäksi jos tutkimuslaitokselle syntyisi lähioikeus ja sen myötä itsenäinen oikeus päättää teoksen käytöstä, tutkimuksen vapaus sekä tutkijan vapaus itse päättää missä ja miten julkaisee tutkimuksensa, vaarantuisi.

Vaikutus internetpalveluiden tarjoajiin (kysymykset 11-12)

Viittaamme vastauksessa kysymykseen 4 esittämäämme siitä, mitä tutkimukset ovat osoittaneet tapahtuneen Espanjassa ja Saksassa. Monen aineiston koontia harjoittavan palveluntarjoajan toiminnasta tuli kannattamatonta ja ne poistuivat markkinoilta. Tällainen osaltaan heikentää internetissä toimivien alkuperäisten julkaisijoiden mahdollisuuksia menestyä, sillä koontipalveluiden vähentyminen vaikuttaa haitallisesti aineistojen alkuperäisten julkaisusivustojen näkyvyyteen, kun koontipalveluita tarjoavien tahojen toiminnasta saatu ilmainen näkyvyys vähenee. Erityisesti pienet internetjulkaisijat kärsivät näkyvyyden vähenemisestä.

Lisäksi lähioikeus loisi oikeudellista epäselvyyttä aineiston sellaisistakin käyttömahdollisuuksista, jotka tällä hetkellä ovat kiistattomasti sallittuja, kuten sitaatti sekä linkittäminen siten

kuin se on katsottu sallituksi EU-tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä (mm. ratkaisut Svensson ja Bestwater).

Vaikutus kuluttajiin/EU-kansalaisiin (kysymykset 13-14)

Kun aineistojen koontitoiminta vähenisi, heikentyisi kuluttajien/EU-kansalaisten oikeus tiedon saatavuuteen, kun heidän olisi vaikeampi löytää aineistoa, esimerkiksi uutisia ja kun pienten kustantajien toiminta saattaisi kärsiä ja tarjonta tämän myötä mahdollisesti kaventuisi yksin suurten toimijoiden tarjoamiksi aineistoiksi. Tämä vaikuttaisi negatiivisesti myös sananvapauteen ja kulttuuritarjonnan monimuotoisuuteen. Lisäksi viittaamme jälleen jo aiemmin esittämiimme seikkoihin oikeudellisesta epävarmuudesta, joka vaikuttaisi myös EU-kansalaisiin. Lähioikeus saattaisi synnyttää epäselvyyttä muun muassa laillisen käytön osalta, esimerkiksi siksi, että kansalaisten olisi vaikea arvioida, milloin esimerkiksi kustantajan lähioikeus estäisi CC-lisensoidun aineiston käytön.

Jo säädettyjen lähioikeuksien vaikutus (kysymys 15)

Kysymys ei ole relevantti Suomessa, sillä Suomen lakiin ei ole sisällytetty kustantajan lähioikeutta. Vaikutusten osalta yleisellä tasolla viittaamme edellä vastauksessa kysymykseen 4 esittämäämme siitä, millainen vaikutus lähioikeuden säätämällä on ollut Saksassa ja Espanjassa.

Helsingissä 20. päivänä toukokuuta 2016,

Markku Löytönen
Hallituksen puheenjohtaja

Jukka-Pekka Pietiäinen
Toiminnanjohtaja